

prof. dr hab. Mirosław Pawlak
Zakład Filologii Angielskiej
Wydział Pedagogiczno-Artystyczny w Kaliszu
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
pawlakmi@amu.edu.pl
tel. 607168457

Recenzja rozprawy doktorskiej

p. mgr Eweliny Mierzwy-Kamińskiej

pt. *The relationship between foreign language enjoyment and foreign language anxiety among secondary grammar school students*

Różnego rodzaju emocje towarzyszą wszystkim działaniom podejmowanym przez człowieka, a nauka języka obcego, niezależnie od kontekstu, w którym się odbywa, nie jest w żadnym razie wyjątkiem. Tak jak inne zmienne o charakterze indywidualnym (np. motywacja, zdolności językowe, osobowość, strategie uczenia się) mogą one zwiększać lub zmniejszać skuteczność stosowanych metod i technik nauczania, warunkować działania podejmowane przez uczniów poza szkołą, wpływać na różne aspekty użycia języka docelowego, jak również determinować ostateczny poziom jego opanowania (Dörnyei i Ryan, 2015; Griffiths i Soruç, 2020; Pawlak i Kruk, 2002). Nic więc dziwnego, że emocje stały się obiektem licznych badań empirycznych na przestrzeni ostatnich kilku dziesięcioleci (Dewaele i Li, 2020; Plonsky, Sudina i Teimouri, 2022). Mimo że początkowo tego typu badania ogniskowały się głównie na lęku językowym, w ostatnich latach spektrum emocji zostało w znaczącym stopniu poszerzone, uwzględniając zarówno te o charakterze pozytywnym, jak i negatywnym. Rozprawa doktorska mgr Mierzwy-Kamińskiej doskonale wpisuje się w takie trendy, podejmując bardzo udaną próbę określenia zależności między pozytywnym uczuciem radości i negatywnym uczuciem lęku językowego w nauce języka angielskiego przez uczniów polskiej szkoły średniej. Z uwagi na fakt, że badania empiryczne w polskim kontekście edukacyjnym poświęcone tym emocjom należą wciąż do rzadkości, rozprawę należy z pewnością uznać za nowatorską, a przeprowadzony dla jej potrzeb projekt badawczy może stać się punktem wyjścia do bardzo konkretnych implikacji dydaktycznych, czego Doktorantka ma

zresztą pełną świadomość. Chciałbym już na samym wstępie podkreślić, że moja ocena rozprawy jest zdecydowanie pozytywna i, pomimo pewnych uwag i sugestii, o których będzie mowa poniżej, muszę przyznać, że jest to jedna z najlepszych rozpraw doktorskich, jakie miałem okazję recenzować.

Recenzowana rozprawa liczy 240 stron i, pomijając różnego rodzaju zestawienia, otwiera ją krótki wstęp, w którym przedstawiona została jej problematyka i zaprezentowana jej struktura. Zasadnicza część pracy podzielona została na pięć rozdziałów. Trzy pierwsze poświęcone są przeglądowi literatury związanej z jej tematyką. I tak w rozdziale 1 znaleźć można informacje na temat różnych sposobów definiowania emocji oraz roli emocji o charakterze pozytywnym, ze szczególnym uwzględnieniem radości. Rozdział 2 dotyczy emocji negatywnych, koncentrując się na lęku językowym. Rozdział 3 z kolei poświęcony został syntezie badań empirycznych, które ogniskują się na obu emocjach, uwzględniając w szczególności takie, które miały na celu zgłębienie zależności między nimi. W rozdziale 4 Doktorantka przedstawia raport z przeprowadzonego badania empirycznego, które miało następujące cele: (1) określenie zmian w poziomie radości i lęku podczas nauki języka angielskiego w polskiej szkole średniej, (2) sprawdzenie zależności między tymi czynnikami, jak również ich związku z poziomem opanowania języka angielskiego, (3) zdiagnozowanie źródeł uczucia radości i lęku językowego oraz (4) identyfikacja profili emocjonalnych wśród uczestników biorąc pod uwagę poziom radości i lęku. W rozdziale tym znajdujemy szczegółowe uzasadnienie podjęcia tej właśnie problematyki badawczej oraz omówienie kluczowych kwestii związanych z metodologią projektu. Tak więc, dane zostały zebrane przy pomocy kwestionariusza, który zawierał dwie standaryzowane skale i pytania otwarte, a także wywiadów z czworgiem starannie wyselekcjonowanych uczestników, a poziom opanowania języka angielskiego określony został przy użyciu subiektywnych (tj. samoocena) i obiektywnych (tj. otrzymywane przez uczestników oceny) miar. Zebrane dane poddane zostały analizie ilościowej i jakościowej w zależności od ich charakteru. Rozdział 4 zawiera również pogłębioną dyskusję uzyskanych wyników i omówienie słabości przeprowadzonego badania. Rozprawę zamyka rozdział 5, w którym Doktorantka wyjaśnia, na czym polega nowatorski charakter projektu, wskazuje na kierunki kolejnych badań nad rolą emocji w nauce języka obcego, zarówno pod kątem pytań badawczych, jak i ich metodologii, i prezentuje cały szereg bardzo konkretnych rekomendacji dla nauczycieli. Praca opatrzona została niezwykle obszerną bibliografią oraz czterem załącznikami, w których można znaleźć użyte w badaniu narzędzia pomiaru.

Jak już wspomniałem we wstępie, moja ocena recenzowanej rozprawy jest bardzo wysoka, tak w odniesieniu do jej części teoretycznej, jak i empirycznej. Co najważniejsze, koncentrując się na zależnościach między radością, lękiem i poziomem opanowania języka obcego w polskim kontekście edukacyjnym stanowi ona niezwykle ważny wkład w wysiłki podejmowane przez specjalistów w tym obszarze. Niezwykle cenne w tym kontekście jest na przykład dowiedzenie, że, wbrew wcześniej

uzyskanym wynikiem (np. Dewaele i MacIntyre, 2014; Elahi Shirvan i Taherian, 2018), intensywność radości maleje, a nie rośnie, w trakcie nauki, co każe się zastanowić nad rolą niezbadanych dotychczas konstelacji czynników wewnętrznych (np. stosowanych strategii), jak i zewnętrznych (np. specyfiki określonego systemu edukacyjnego, dominującego stylu nauczania itp.). Nie podważając w żadnym razie innowacyjnego charakteru pracy, nie mogę się jednak zgodzić z kilkakrotnie powtarzaniem przez Doktorantkę stwierdzeniem (np. na str. 134), że jej badanie stanowi pierwszą w polskim kontekście próbę określenia związku między uczuciem radości i lęku. Chciałbym zwrócić uwagę pani mgr Mierzwy-Kamińską na dwie prace z 2022 roku, których jestem współautorem. Jest to artykuł „Investigating grit in second language learning: The role of individual difference factors and background variables”, który ukazał się w czasopiśmie *Language Teaching Research* (Pawlak, Csizér, Zawodniak i Kruk) i monografię *Understanding emotions in learning English in virtual worlds*, wydaną przez Routledge (Kruk i Pawlak). Zdaję sobie oczywiście sprawę, że są to nowe publikacje, a Autorka mogła po prostu do nich nie dotrzeć skupiając się na finalizowaniu rozprawy.

Poza niezaprzeczalnym wkładem w badania nad rolą emocji w nauce języka obcego, rozprawa mgr Mierzwy-Kamińskiej posiada także wiele innych walorów. Jeśli chodzi o część teoretyczną, Doktorantka dokonuje niezwykle rzetelnego przeglądu kluczowych dla tematu pracy zagadnień związanych z pozytywnymi i negatywnymi emocjami, koncentrując się w oczywisty sposób na radości i lęku, relacjach między nimi oraz innymi zmiennymi, jak również poziomem opanowania języka docelowego. Co ważne, odwołuje się do publikacji z różnych dziedzin, takich jak psychologia edukacyjna (np. Goetz i in., 2006; Pekrun i in., 2002), nie ograniczając się, jak to często czyni wielu badaczy, do prac naukowych głównie z własnej dyscypliny. Należy również podkreślić próbę samodzielnego zdefiniowania uczucia radości i lęku dla potrzeb rozprawy na podstawie dokonanego przeglądu literatury (str. 40-41 oraz 67-68). Na uznanie zasługuje przegląd badań empirycznych poświęconych tym uczuciom w rozdziale 3, nie tylko dlatego, że jest on bardzo obszerny i uwzględnia zdecydowaną większość najbardziej aktualnych publikacji (np. Jin i Zhang, 2021; Teimouri, Goetze i Plonsky, 2019; Resnik i Dewaele, 2020), ale też na selektywność i umiejętność usystematyzowania informacji przez odpowiednie podziały na sekcje i podsekcje oraz na wykorzystanie w tym celu tabel.

Mam też kilka uwag krytycznych i sugestii dotyczących tej części rozprawy. Pierwsza z nich dotyczy organizacji rozdziałów 1 i 2, których obecna struktura po prostu mnie nie przekonuje, ponieważ nie bardzo rozumiem na przykład, dlaczego w rozdziale 1 poświęconym emocjom pozytywnym znajdujemy definicje i typologie wszystkich emocji. Wydaje mi się, że o wiele lepszym rozwiązaniem byłoby uwzględnienie w rozdziale 1 ogólnych informacji dotyczących emocji oraz ich podziału na pozytywne i negatywne. Rozdział 2 natomiast byłby wtedy poświęcony jedynie zagadnieniom związanym z radością

i lękiem, co ułatwiłoby porównanie obu tych konstruktów. Kolejną kwestią jest dość powierzchowne potraktowanie innych pozytywnych i negatywnych emocji, takich jak ciekawość i nuda. Szczególnie w tym drugim przypadku liczba badań znacząco wzrosła w ostatnim czasie, przy czym z wiele nich zostało przeprowadzonych w Polsce, gdzie tak naprawdę zostały one zainicjowane przez prof. Kruka i prof. Zawodniak, stając się impulsem dla badaczy z całego świata. Omówienie takich badań ułatwiłoby z pewnością interpretację wyników przeprowadzonego badania, tym bardziej, że w dyskusji Doktorantka często je tłumaczy odwołując się właśnie do odczuwania ciekawości i nudy. W rozdziale 3 poświęconym przeglądowi badań empirycznych zabrało mi nieco bardziej krytycznej oceny tych badań oraz szerszego odniesienia się do kwestii metodologicznych. Mam też trzy bardziej szczegółowe uwagi: (1) trudno mi się zgodzić, że, jak czytamy na str. 49, nuda musi w każdych okolicznościach mieć jedynie negatywny wpływ na procesy uczenia się (np. Dewaele, Botes i Meftah, 2023), (2) co najmniej dyskusyjne jest traktowanie gotowości komunikacyjnej jako cechy osobowości w sekcji 3.3.3., oraz (3) należy zadać pytanie, dlaczego w sekcji tej nie uwzględniono badań dotyczących związku między radością, lękiem i wytrwałością (np. Liu i Wang, 2021; Pawlak, Zarrinabadi, Kruk, 2022).

Nie ukrywam, że jestem pod bardzo dużym wrażeniem części empirycznej rozprawy. Doceniam tutaj w szczególności szczegółowe uzasadnienie podjęcia takiej a nie innej problematyki badawczej w oparciu o przegląd literatury w poprzednich trzech rozdziałach. Nie mniej ważny jest fakt, że w badaniu umiejętnie połączono metodologię ilościową oraz metodologię jakościową, co pozwoliło na uzyskanie wielowymiarowego obrazu roli radości i lęku, a nie jest to normą w tego typu projektach, w których zazwyczaj dominuje podejście ilościowe oparte o zaawansowane procedury statystyczne. Hipotezy oraz pytania badawcze zostały bardzo jasno sformułowane, Doktorantka wyczerpująco charakteryzuje uczestników badania, wyjaśniając konieczność ich podziału na grupy w celu dokonania analiz, oraz sposób wyboru uczniów, którzy wzięli udział w wywiadach, przy czym narzędzia poboru danych zostały szczegółowo opisane i zamieszczono je w załącznikach. Warto podkreślić fakt, że narzędzia te zostały poddane pilotażowi. Zebrane dane zostały umiejętnie przeanalizowane, zarówno przy zastosowaniu procedur statystyki inferencyjnej, jak i technik jakościowych. W tym drugim przypadku warto docenić fakt, że uwzględniono różne wymiary radości i lęku (tj. prywatny, związany z osobą nauczyciela oraz atmosferą panującą podczas lekcji). Na bardzo wysokim poziomie stoi omówienie wyników badania, gdyż są one interpretowane w odniesieniu do stosownych teorii i rezultatów poprzednio prowadzonych badań. Należy również docenić świadomość ograniczeń projektu badawczego, choć nie wszystkie są na pierwszy rzut oka oczywiste (np. rola języka niemieckiego w życiu niektórych uczestników). Nie mniej imponujące jest przekonujące zaprezentowanie znaczenia projektu badawczego w rozdziale 5, ale też obszerne i cenne wskazówki dla specjalistów podejmujących próbę zgłębienia roli emocji w nauce języka obcego oraz konkretne i w dużej mierze realistyczne rekomendacje dla nauczycieli.

Tak naprawdę trudno jest wskazać na poważne słabości tej części rozprawy, a moje uwagi mają raczej na celu uwrażliwienie Doktorantki na kilka kwestii, które w przyszłości mogą zwiększyć jej szanse na publikację wyników swoich badań w najlepszych czasopismach. Po pierwsze, nie bardzo widzę sens formułowania zarówno hipotez, jak i pytań badawczych, gdyż te drugie w zupełności by wystarczyły i są często normą w pracach naukowych w naszej dyscyplinie. Na przykład, nic nie stoi na przeszkodzie, aby pierwsza hipoteza miała formę pytania: *W jaki sposób zmieniają się poziomy radości i lęku podczas nauki języka angielskiego w polskiej szkole średniej?* Po drugie, warto byłoby nieco dokładniej opisać procedury pilotażu użytych narzędzi badawczych. Po trzecie, przy czym jest to największa słabość, opis procedur analizy danych powinien być bardziej szczegółowy, bo obecnie nie wiadomo tak naprawdę, w jaki sposób była na przykład wykorzystana analiza wariacji, a o analizie jakościowej nie dowiadujemy się praktycznie niczego poza tym, że wykorzystano w tym celu oprogramowanie MAXQDA. Po czwarte w końcu, chciałbym prosić Doktorantkę o wyjaśnienie sposobu analizy skali dotyczących radości i lęku polegającym na dodawaniu wartości wynikających z odpowiedzi respondentów i na tej podstawie obliczaniu średnich itp. Moje pytanie jest związane z tym, że w zdecydowanej większości badań liczone są średnie w skali Likerta, które są porównywane, wykorzystywane w analizie regresji czy też tworzeniu modeli. Wybrany sposób analizy utrudnia dokonywanie porównań między badaniami i ciekawi mnie uzasadnienie takiej decyzji.

Chciałbym również odnieść się krótko do kwestii organizacyjnych i technicznych. Wydaje mi się, że warto byłoby wyodrębnić zakończenia poszczególnych rozdziałów, które są obecnie po prostu częścią poprzedzających je sekcji. Ogólnie rzecz biorąc praca została napisana dobrym językiem angielskim i przestrzegane są wymogi dyskursu akademickiego, a nieliczne błędy i literówki są zrozumiałe przy komponowaniu tak obszernego tekstu. Niestety nie mogę tego samego powiedzieć o dokumentowaniu wykorzystanej w rozprawie literatury. Czytając tekst znalazłem blisko sto przypadków, kiedy cytowane źródło nie jest zamieszczone w spisie literatury bądź też istnieją niezgodności w tym zakresie, a przecież nie na tym się skupiałem i takich sytuacji jest na pewno o wiele więcej (np. Amabile, 2010 na str. 13; MacIntyre i Ross, 2018 na str. 38; Oxford, 2017 na str. 60; Gardner, 1985, 1988 na str. 73; Zawodniak et al., 2021 na str. 197). Poza tym, w bibliografii nie zawsze jest zachowany porządek alfabetyczny (np. Guo i Qiu, 2022 na str. 224), co utrudnia wyszukanie niektórych pozycji. Muszę przyznać, że jestem zdumiony taką sytuacją w przypadku rozprawy stojącej na tak wysokim poziomie merytorycznym, bo przecież o kwestie techniczne tego typu łatwo jest przy odrobinie wysiłku zadbać. Gorąco zachęcam Doktorantkę do zdecydowanie większej staranności przy komponowaniu swoich przyszłych publikacji.

Wymienione powyżej uwagi krytyczne i sugestie mają przede wszystkim na celu wyeliminowanie nielicznych słabości recenzowanej rozprawy w przypadku jej ewentualnej publikacji, którą w tym

miejscu gorąco rekomenduję. Mają również szansę przyczynić się do tego, że Doktorantka uniknie podobnych niedociągnięć w przyszłych działaniach naukowych. Nie umniejszają one jednak w żadnym wypadku wartości pracy doktorskiej, która jest w dużej mierze nowatorska i rzuca nowe światło na rolę radości i lęku w nauce języka obcego, relacji między tymi konstruktami i ich związek z osiągnięciami. Wpisuje się ona w nurt badań empirycznych and rolą emocji ale też innych czynników indywidualnych w dydaktyce językowej, wyraźnie wskazując między innymi, że tylko umiejętne połączenie metodologii ilościowej i jakościowej, niekoniecznie w tym samym badaniu, umożliwi lepsze zrozumienie tego, w jaki sposób tego typu czynniki i ich konstelacje wpływają na proces nauki i jej wyniki. W związku z tym rozprawa na pewno będzie ważnym impulsem do kolejnych projektów badawczych nie tylko w polskim kontekście edukacyjnym. Warto podkreślić, że ma ona ważny wymiar praktyczny, a zaproponowane w niej rekomendacje mogą się przyczynić do bardziej skutecznego nauczania języków obcych,

Reasumując, stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Eweliny Mierzwy-Kamińskiej spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim i dlatego stanowi podstawę do nadania jej stopnia doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa. W związku z tym wnoszę o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim. Chciałbym jednocześnie złożyć wniosek o uznanie rozprawy za wyróżniającą.

prof. dr hab. Mirosław Pawlak

Poznań, 29 lipca 2023 r.